Gerediaga-Elkarteak eratutako biltzar-kideei

TXILLARDEGI'k

Herrikide eta lankideok, agur:

Betidanik izan da euskera idatziaren batasuna nere euskal kezkarik sakonenetako bat. Siñistuta egon zaitezte, beraz, gogor zaidala oso zuen artera egun hauetan ezin azaltzea.

Sendo dauden hizkuntza guziek literatura-hizkuntzaren batasuna osatu dute; eta egiña duten ezkeroztik ari dira sendotzen. Idazterakoan, liburuak egiterakoan, eskolan eta administrazioan mintzabide jartzerakoan, eziña da hizkuntza baten dialektu guziei eutsi nahia. Hau erokeria litzake. Are larriagoa, gaiñera, gure huntan bezela hizkuntza oso horren hiztunak milloi bat ere ez diralarik.

Gizonaren zerbitzuko jarri behar da hizkuntza, eta ez alderantziz: inguruko lagunekin gutxi gora-behera mintzatzeko baizik tresna ez dan dialektua, gizonaren borrero bihurtzen da, eta ez zerbitzari. Aitortzea gogor zaigu. Neuri ere gogor zait, nere bihotzean zuen sendimendu berberak ditudalako; baiña gure euskalki ahul batzuek egoera hortan egon dira itzaldu artean, eta bertako euskaldunen jokabidea guztiz kondenatzea eziña zait. Ez dugu eskubiderik euskerari bere hortan eusteko: euskera EUSKALDUNEN ZERBITZUTAN jarri behar da; eta huntarako lehenengo urratsa, euskera idatziaren batasuna da.

Ekonomiaren aldetik ondorio beretara helduko giñake: liburu bat (liburu-sail oso eta ugari bat, hobe) argitara ahal izateko, liburuketa koxkor bat bederen behar da: milla batzuk, esate baterako. Kopuru hortatik behera ez dago ezer argitaratzerik eta ez

prezio apalean saltzerik. Alde huntatik, hedadura txikia duten dialektuak onenean folklore galesti bihurtzen dira, eta bestetan gizonaren etsai. Aberatsa ez dan gizonaren etsai berriz ere...

Euskalki guziei eutsi nahia, beraz, berez da onartu eziña. Euskal hizkera bakar bat osatu behar dugu ahalik eta laisterrenik, eta euskaldun guzientzako lanabes egin.

Gauza agiria da legeek arazo hauetan izaten duten garrantzia. Legeak piztu egin dezake hizkuntza bat, eta kondenatu ere egin dezake. XX-gn. mendean legeen kontra hizkuntza bat bizirik eutsi nahi izatea, amets-egitea da.

Baiñan Euskal Herri'ko legeen arazoa funtsezkoa izanik ere, ez dago hor bildu zeratenon eskuetan. Puntu huntaz luzatzea, beraz, alperrikakoa litzake.

Gaur geure eskuetan dagoenaz jardun behar dugu. Eta gure eskuetan dagoen hori nabarmena da: idazkeraren batasuna dago gure eskuetan. Orain arteko anarkiari tenk egin behar zaio. Euskera idatziaren batasuna guztiz beharrezkoa dugu euskeraren etorkizunerako. Hortatik gure erantzukizun larria, hemendik aurrera nola idatziko dan hein batean bederen euskal idazle geranon eskuetan baitago.

Biltzar hortara bildu zeraten guziok huntaz guziaz ongi jabetuak zeraten ezkero, ez diot ekingo.

* * *

Batasuna nola, ordea? Ez da erraza. Eta bide bat billatzen saiatu geranok ongi dakigu.

Oiñarrian teknika-problema bat dago. Erdiko bidea aurkitzeko, euskalki guziak ezagutu behar dira aurrenik. Euskalki guziak ongi xamar ezagutzen ez dituztenen iritziak, maingu agertzen dira nahi-ta-nahi-ez. Euskalki guziak idaztea eziña dan bezelaxe, euskalki guziak ezagutu behar dira euskera osotua gertatzeko. Alderdi askotatik, esate baterako, bizkaiera eta xuberera ditugu euskalkirik jatorrenak eta ziurrenak, arkaikoenak baitira. Hau dala-ta, gorde dituzten funtsezko berezitasun-baloreak ahaztutzea barkatu eziña izango litzake. Bizkaiera, adibidez, epaikari ona da "galdegai"-ari buruzko fenomenuez, "A-itsatsia"-z, izenordeen maillez (ni / neu...), eta abar. Xuberera, era berean, aditzari buruz izan

diteke laguntzaille zindoa, indeterminazioaz, eta abar. Hiztegi kontuan danak izan ditezke laguntzaille edo osatzaille. (Finlandiarrek hala egin dute).

Ortografiari buruz makiña bat eztabaida sortu du "H bedeinkatu horrek". Hauzia, halere, ez da oso zailla. Lapurdi'n, Baxenabarre'n eta Xuberoa'n H hori esan egiten da, K edo L bezelaxe. Nere galderak hauek dira: lapurtarrak, baxenabartarrak eta xuberotarrak euskaldunak dira, ala ez dira? Berentzako H gabe idaztea, guretzako P gabe idaztea bezela da. Berek proposatuko baligute hemendik aurrera guk P gabe idaztea ("orrua", gonbarazio batez, eta ez "porrua"), zer erantzungo ote genuke "batasun"-erako bide bitxi hortaz?

Ez da ahaztu behar, bestalde, Atsular, Oihenart, Leizarraga, Joanes Etxeberri, Pierre d'Urt, eta beste idazle zahar askok, ipartarrak izaki, H-z idatzi zuela. Larramendi'k berak ez bide zuen joera hau gaitzesten.

Gipuzkoarrok eta bizkaitarrok H hori nun jarri sorkuraz ez dakigula gauza ezaguna da. Eragozpen bat dala ez dut ukatuko. Baiñan españeraz, frantseseraz eta ingeleseraz, esate baterako, idazten dan H asko ez da *iñun* esaten. Gure H horiek, aldiz, esan egiten dira gaur ere Euskal Herri'ko ipar aldean. "Ombre" eta "omme" idazten ausartzen ez bagera, zergatik bai "au" edo "asarre"?

Bai fonetikaz eta bai gaiñerakoez gure euskal egitura edo estruktura bereziak gorde behar ditugu. Estrukturalismoak ongi erakutsi duenez, hitzen eta hizkien arazoa ez da banaka aztertu behar, hitzen eta hotsen multzotan baizik. Hizkuntza bakoitzean hitz-mordoen eta soiñu-mordoen egiturak aztertu behar dira. Egitura horien berezitasunean datza hizkuntzen nortasuna. Gurearen giltzarria eta guna zaindu nahi izan ezkero, estrukturalista izan behar dugu euskaltzaleok.

Deklinazioan eta aditz-joskeran, esate baterako, geure egitura bereziak salbatu behar ditugu: hauxe da funtsezko eginbeharra. Euskeraren barne-moldean sartu behar dugu arras, erdal egiturak uxatuz. Gure hizkuntza finkatu artean, euskaldun intelektual guziek izan behar dute kezka hau. Indeterminazioa deklinazioan kontutan hartu gabe, aditzen ekintzan egiña eta eginkizuna errotik

berezi gabe, oiñarrietan beretan erdal egiturak itsasten utziaz hitz batez, desegin egingo genuke gure hizkuntzaren sustraia.

Xuxen sumatu zuten errisku hau Aita Mokoroa'k eta Sebero Altube'k orain dala hogei ta hamabost urte ("Genio y Lengua" liburuan F. de Saussure aipatzen zuen "Ibar"-ek!); eta ordudanik markatutako bidea jarraitzeko garaia heldu zaigu.

Euskera ezagutu behar da, eta gaurko hizkuntza-teoriak ezagutu behar dira. Hau bai. Noski! Zer nahi dugu bada? Euskera jaso? Ala euskera lardazkatu? XX-gn, mendeko seme gera, ez XVI-gn. mendeko kaikuak. Euskera kaletar intelektual aurrerazaleek piztuko dute; ala euskera ez da iñoiz piztuko. Nabarmena da hau; eta gazteek, beharrik, xuxen ulertu bide dute.

Erderatikako hitzei buruz erabaki egokiak hartu zituen Euskaltzaindiak orain dala urte batzuk. Bide hari jarraitu beharra dago. Ideia berriari, hitz berria dagokio. Errelatibidadea edo penizilina euskeraz nola esango ote dugun urduri daudenak, ez dira gauza gure pizkundean parte hartzeko.

* * *

Ideia horiek gidari, Baiona'ko "Euskal Idazkaritza"-n sortu zan 1963-an Hizkuntza-Sail bat. Hunen eginkizun nagusia euskera idatziaren batasunari buruz bide bat billatzea izan zan.

Zortzi hillabetez astero-astero, ondoko jaun hauek bildu ziran arazoa aztertzeko:

Jesus Mari BILBAO, bizkaitarra.
Jean Louis DAVANT, xuberotarra.
Roger IDIART, lapurtarra.
Eneko IRIGARAI, naparra.
Telesforo MONZON, gipuzkoarra.
Jesus SOLAUN, bizkaitarra.
eta TXILLARDEGI, gipuzkoarra.

Hauen lana amaituta, 1964-eko Dagonillaren 29-30-ean Biltzar Nagusi bat eratu zan. Berrogei euskaltzale bildu giñan "Idazkaritza"-ra, eta Lafitte kalonjea izan genuen eztabaidan Lendakari.

Arratsean Baiona'ko Udaletxeak errezibitu gindnen ofizialki, Grenet alkate jauna buru. Egun gogoangarri haien frutua izan ziran zuek ezagutzen dituzuten "Erabakiak"; eta hanek Lartzabal eta Lafitte euskaltzaiñek proposatu zituzten Euskaltzaindia'n.

Lan hartako guzien izenean ausartzen naiz ni gure azterketak kontutan hartzeko eskatzera. Gure erabakiak ez ziran arinki hartuak izan, nahiz zenbaitek beharbada hori pentsatu badute ere. 1964-eko Baiona'ko Erabakien defentsa egitea bidezkoa iruditzen zait, lan-bilkura askoren ondorio izan baitziran.

Baiña batasuna behar dugu berealatik. Gure ikastoletan zai ditugu hurrak, ehunka; gure ikasguetan zai ditugu euskaldun ikasleak, ehunka ere, euskal literatura irakurtzeko hirrikan; gure irakasleak zai daude. Literaturazko euskeraren batasunaren zai daude, hain zuzen.

Euskaltzaindia'k, aspaldiko partez, ziñez hartu du aurten eginkizun premiatsu hau; eta zuzentzailletzat Luis Mitxelena jakintsua eta euskaltzale purrukatua hautatu du.

Gauzak horrela, bidezkoa iruditzen zait Euskaltzaindia'ren azken hitzari DENOK menegitea. Zein erakunde hoberik Euskaltzaindia baiño, eta nor jantziagorik Mitxelena baiño? Nik neuk bederen hala egingo dut: Euskaltzaindia'ren erabakizunak aldez aurretik onartzen ditut; eta nere izkribuetan Euskaltzaindia'ren erabakien arabera idaztea agintzen dut gaurdanik.

Anartean, dana dala, burruka egitea zillegi da, beharrezkoa da hobe. Burruka latza, gogorra, atsekabea beharbada. Gisa da, hautakizuna larria baita. Baiña galtzaille gertaturik ere, batasuna errespetatzeko delibero irmoan.

Besterik ez, adiskideok.

Bihotzez zuen artean, besarkada bat denoi

Txillardegi